

SAMLAREN

TIDSKRIFT
FÖR
SVENSK LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

NY FÖLJD. ÅRGÅNG 11

1930

UPPSALA 1931

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

UPPSALA 1931
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

DATERINGSPROBLEM I TEGNÉRS DIKTNING 1820—1826.

AV

GRETA HEDIN.

I.

NATTVARDARBARNEN.

Nattvardsbarnen kom ut »före jul» 1820 enligt Tegnér's uppgift i brev till Geijer 21 jan. 1821. Dikten annonserades, som Alb. Nilsson påpekat, första gången i Lunds Veckoblad 3 jan. 1821. Manuskriptet, som förvaras i Lund, har papper, märkt med Klippan i ena uppslaget och med en stämpel, föreställande en bikupa, omgiven av ornament i den andra.¹ I stämpeln under bikupan återfinns man årtalet 1820. Manuskriptet har talrika ändringar, vilket ju dock ej utesluter, att här kan ha funnits äldre koncept. Det bör häröra sig från senare hälften av 1820. I de talrika handskrifterna från förra delen av året t. o. m. Epilogen finner man genomgående annat papper.

Albert Nilsson har som bekant förmodat, att Geijers Thorild skulle ha givit Tegnér impulsen till Nattvardsbarnen, detta närmast på grund av att framställningen av försoningsläran skulle vara överensstämmande i dessa bägge verk, men beteckna en förändring gent emot Tegnér's tidigare uttalanden.² I så fall skulle verket både ha koncipierats, skrivits och tryckts under de tre första veckorna av december, något som Alb. Nilsson också räknat med. Geijer har nämligen enligt egen uppgift skickat sin bok till Tegnér »i slutet

¹ Prof. Alb. Nilsson har välvilligt givit mig tillträde till de i LUB deponerade Tegnérmanuskripten.

² *Tre fornordiska gestalter, Helge, Frithiof och Kung Fjalar*, Lund 1928, s. 250 ff.

af november»¹, och denne kan med dåtidens postgång ej ha fått den förrän omkring 1 dec. Som Alb. Nilsson också framhåller, (a. a. s. 395), brukade Tegnér alltid vara starkt upptagen av sin professur vid slutet av terminen och skjuta ifrån sig allt annat arbete. När Tegnér till sist tackar Geijer för boken, anför han också som ursäkt för att han ej skrivit förr: »Jag emottog ditt bref vid terminens slut då vi här ha som mest att göra.» Härtill kommer, att Thorild ju är en ytterst hårdläst bok, föga ägnad att genomses i en handvändning. Allt detta gör det redan av yttre skäl föga troligt, att Thorild skulle ha givit impulsen till Nattvardsbarnen. Absolut omöjligt kan det ju dock på de anförda grunderna ej anses vara. När frågan nu en gång väckts, är det givetvis av stort intresse att få den längre utredd. Detta kan ej ske utan en ganska ingående jämförelse av de båda verken, en uppgift, som också i och för sig är av intresse. Innan jag går in på denna, måste jag emellertid för att få stöd för framställningen förutskicka en översikt över Tegnérns tidigare förhållande till försoningsläran.

Tegnér har första gången mera utförligt behandlat försoningen i Långfredagen 1805. Korsets fest väckte »menniskan till mensklighet».

Och talte till dess själ Guds språk: förlåtelsen.
Som ur en blodig dröm spratt jordens son, och lärde
Sin pligt utaf en Gud, som sjelf gaf till, och led;
Han blygdes för det hat hans vilda hjerta närde,
Och räckte, rodnande, en Bror sin hand till fred.

Den tröst, som korsets lära ger, är mer än undren. Hon »tvättar brotten bort från belätet af Gud». Kristus själv är en »föresyn af tålmod och skoning».

Hur stor den tanke var att straffas utan brott.
Att lefva för vårt ljus, att dö för vår försoning.²

Här ses alltså försoningen främst som ett föredöme i förlåtelse, men tanken på en satisfactio vicaria kommer med som något självfallet. Förebilden för dikten är, som Santesson visat, närmast Leopolds *Religionen*,³ där försoningen också uppfattas som förlåtelse,

¹ Brev till C. F. Geijer, P. Lagerhjelm och J. Adlerbeth 19 jan. 1821. Det brev som Geijer låtit åtfölja boken är odaterat.

² Tegnérns skrifter citeras efter *Samlade Skrifter. Ny kritisk upplaga utgiven av E. WRANGEL och FR. BÖÖK*.

³ *Tegnérns reflexionsdiktning 1801—1805. UUA*, Uppsala 1913, s. 80.

men de karakteristiska raderna, som skildra handslaget, ha ingen motsvarighet hos Leopold, och man finner ej heller hos denne en så nära anknytning till dogmen som i Långfredagen.

Under den följande tiden för Tegnér vidare uppfattningen av försoningen som försonlighet. Framför allt sker detta i Försonligheten 1806. Religionens väsen är kärlek, Guds språk förlåtelsen. En ny bakgrund har försonlighetskravet här fått i Schillers broderskapsevangelium. Ståndpunkten är nu mer genomfört human än i Långfredagen. Anslutningen till dogmen är friare. Försonligheten blir personifierad som mystikens inre Kristus:

Som en lefvande Messias
i vårt hjerta uppenbar,
född af oskuld, som Marias,
bild, som han af, världens far,
kom, Försonlighet, och köp oss
ur det Ondas hand igen.

Även här skymtar alltså satisfactio vicaria-dogmen, ehuru rent symboliskt uppfattad. Försonlighetstanken har tydligen för Tegnér vid denna tid stått som religionens kärna. Han återkommer även i andra dikter till den, t. ex. i Öfver lifvets plågor och tröst och Resignationen. Detta krav får hos Tegnér med hans våldsamma temperament och högsinta ridderlighet en stark personlig innebörd. Böök anför en historia från arvstvist med svågarna 1812—13, som ger ett karakteristiskt vittnesbörd härom.¹

Med Sång till solen och Hjelten, alltså under åren 1812—13, framträder hos Tegnér en ny synpunkt på försoningsproblemet, och denna sammanhänger med en allmän förskjutning i hans livssyn. Bredvid den tidigare humana idealismen, vilken han aldrig lämnar, framträder en estetiserande dyrkan av själva den produktiva kraften, som är extremt romantisk. Tidigare har idén för Tegnér varit ett klart fattat mål, idéns värld har varit motsatt våldets, maktens och det blint ödesbestämda. I Hjelten däremot verka idéns målsmän blint, de drivas av andens kraft, men denna får drag av amoralisk naturkraft. I Försonligheten hade Tegnér förhårligat den moraliska kampen mot förstörelsen i världen, nu verkar hjälten själv förödelse ikring sig, men en förödelse, som ingår som ett led i

¹ *Esaias Tegnér I*, Sthm 1917, s. 398 ff.

världsplanen och leder till en ny utveckling. Både Sång till solen och Hjelten sluta med katastrofer. I Sång till solen får hjältens undergång direkt karaktären av försoning efter ett avfall, i Hjelten mer av renande apoteos. Redan i Tegnér's tidigare diktning nämnes döden ofta som lösning av livsgåtan, från denna tid blir den mer för Tegnér. Döden blir den slutliga försoningen för ett liv, som tillkommit genom ett avfall och därmed är besmittat till sitt väsen, den blir också livets förklaring, återföreningen med ursprunget, till vilket geniet drivs liksom med mer oemotståndlig kraft än andra (Hjelten, Floden, Stjernasången). Avslutande katastrofer ha också varit något vanligt tidigare i Tegnér's diktning. Böök har sålunda framhållit likheten mellan slutet i Öfver livets plågor och tröst och Den Vise samt i Sång till solen (a. a. s. 459 f.). Men det nya, som kommit till, får heller inte förbises. I ungdomsdiktterna står den vise, som har sitt liv förankrat vid plikten och i Gud, orörd mitt i världsundergången, i Sång till solen liksom i Hjelten dras däremot hjältens eget väsen in i katastrofen, han har ej som den vise stått emot livets ödesmakter, utan burits fram av dem till seger och till undergång.

Nathan Söderblom har först hävdadt det platoniska draget i denna Tegnér's åskådning.¹ Lamm har sedan påvisat, hur den hos Tegnér sammanhänger med Schellings nyplatoniska försoningslära i *Philosophie und Religion*.² Det är att märka, att Tegnér känt denna åtminstone sedan omkring år 1808, då han gjort det av Lamm påpekade referatet. Men först nu har hans allmänna utveckling fört honom fram till en punkt, där Schellings lära fått någon betydelse för honom. Böök har ställt sig tvivlande till Lamms uppfattning. Givetvis är det svårt att avgöra något med säkerhet i fråga om en så allmän tanke. Dock kommer Tegnér's framställning t. ex. i Sång till solen i fråga om tankeinhållet närmare Schelling än de bibliska källor Böök anger. I Jesajas 14:e kapitel finner man väl en framställning av Lucifers — morgonstjärnans — förhåvelse och fall men ej av någon försoning. För kristen uppfattning är den jordiska tillvaron ej, som Böök säger, »ett avfall från ett oskyldigt liv i gemenskap med Gud» utan en skapelse, som först efteråt hemfaller åt synden. Den kristna åskådningen ser ej heller blott fram mot »en försoning och en återförening efter prövningstidens slut»

¹ *Tegnér och religionen. Ord och bild*, 1911, s. 135.

² *Försoningstanken i Frithiofs saga, Samlaren* 1916.

utan mot en dom, som skiljer onda och goda. Det synes mig därför omöjligt att utan vidare återföra åskådningen i de ifrågavarande dikterna på kristen livsåskådning, även om gränsen kan vara svår att draga. Att den bibliska inspirationen betytt mycket för själva framställningen i Sång till solen, är ju tydligt.

Från 1813 kom Tegnér också att som präst förkunna den kristna försoningsläran. Första gången sker detta i inträdespredikan på våren detta år, som handlar om »den andeliga friden». Här heter det:

Vi upplyfte våra hjertan till Gud när vi känne att han för oss utgifvit sin enfödde son till döden, ja till korsens död, för att försona världen med sig sjelf; när vi känne att han helat våra brister och tagit uppå sig vår svaghet, att han för vår skull öfvervunnit döden och helfvetet, att vi genom hans förtjenst och i hans namn skole salige varda.

Detta är alltså ett ortodoxt uttalande. Den som är inne i de samtida problemställningarna i frågan märker dock, att i formuleringen »att försona världen med sig sjelf» ligger ett för tiden typiskt avståndstagande från läran om den objektiva försoningen, d. v. s. att Kristi försoningsdöd skulle stillat Guds rättfärdiga vrede mot syndaren och således skapat en förändring i Guds eget förhållande till världen. Om Tegnér varit medveten om detta, är emellertid ganska ovisst, och fullt konsekvent blir han ej på denna punkt. I allmänhet får försoningsläran ingen större plats i Tegnér's predikningar, åtminstone så vitt vi kunna döma av de bevarade. Men när han i förbigående kommer in på den, fasthåller han alltid den ortodoxa läran, dock med skiftningar i framställningen. I nr. II av de i Saml. Skrifter V tryckta predikningarna betonar han härvid övervägande Guds barmhärtighet, »som lagt våra synders ok på hans skuldra», i nr IV åter understryker han, att Guds vrede icke är någon mörk inbillning.¹ Detta verkar snarast som en polemik mot samtidens vanliga humana uppfattning på denna punkt. Albert Nilsson har fäst uppmärksamheten på två julpredikningar från tiden före 1820, där Tegnér ger en utförligare framställning av försoningen. Dessa kunna med hjälp av papperet närmare dateras. Den äldre är den av Alb. Nilsson sist citerade (s. 257 f.) och har ingångsspråket: »Si jag bådär Eder stor glädje, hvilken

¹ Dessa predikningar äro båda på papper, märkt 1813.

alla folkerna vederfaras skall». Den har samma papper som bl. a. Pindarosföreläsningarna 1816, Polarresan, Stjernasången och Vafthrudnismal, som sändes till Adlerbeth i febr. 1817, och den bör vara från någon av jularna 1815, 1816 eller 1817, troligast kanske från 1816. Den senare, som har ingångsspråket Frid på jorden! är från julen 1818 eller 1919 och skriven på samma sorts papper som bl. a. Carl XII, Sången, Recension över Hammarskölds grekiska språklära, hösten 1820, och de första Frithiofssångerna.¹ I båda dessa predikningar möta vi, som Alb. Nilsson visat, den ortodoxa försöningläran med tydligt understrykande av satisfactio vicaria. Synpunkten med Guds vrede är dock skjuten i bakgrunden. Tegnér nämner blott »lagens vrede».

Huru skall man nu förklara dessa uttalanden? Vi ha sett, att Tegnér från början i Långfredagen räknat med en satisfactio vicaria, ehuru han ej dröjt vid denna synpunkt. I stället har han gjort olika subjektiva omtolkningar i tidens anda. Dessa ha dock aldrig fört honom ut i någon polemik mot dogmen, och det är därför ganska naturligt, att när han skulle tala för församlingen, han helt enkelt skulle uppta den hävdvunna framställningen. Impulser utifrån torde bidragit till detta. I inträdespredikan riktar Tegnér, så vitt jag kan finna, för första gången en polemik mot upplysningsbildningen och beskyller den för materialism. Förut brukar han i stället i upplysningens anda vända sig mot »vantron» och »villan», så t. ex. ännu i Sången öfver Carl August och i Svea. Bakom den polemiska inställningen i predikan ligger tydligen inflytande från fosforisterna och väl allra mest från Geijer. Denne hade i Om falsk och sann upplysning med afseende på religionen gent emot 1700-talsdeismen kraftigt hävdad »den sanna himmelska försöningläran». Han avser troligen att vara ortodox men går dock liksom Tegnér senare i inträdespredikan ur vägen för den objektiva försöningen. I skriften Om historien etc. talar Geijer också om »tillfyllestgörelse» men ger samtidigt en tolkning härav utifrån Schellings lära om frihet och nödvändighet, som låg långt ifrån dogmen.² Detta senare har Tegnér troligen ej fördjupat sig vidare i. Hans anslutning till dogmen blir i själva verket mer okonstlad än Geijers. Med sin starka moralism och sin känsla av det ondas makt synes

¹ Denna predikan är tryckt i *Sv. Dagbl:s julnummer* 1927, där den förslagsvis daterats till 1813.

² HEDIN, *Manhemsförbundet*, Gbg 1928, s. 221 f.

Tegnér ha funnit sig naturligt tillrätta med justifikationsteorien. Å andra sidan finns emellertid också hos honom en romantisk monism, en tillbedjan av »håg som lefver», vilken visar åt helt annat håll.

Vi finna alltså hos Tegnér dels en anslutning till dogmen, dels därbredvid en omtolkning av den utifrån olika egna upplevelser. Denna hållning är typisk för romantikens män och, som vi sett, återfinnes den också, fast på annat sätt hos Geijer. Bindemedlet brukar i allmänhet vara Schellings spekulatio. Från den gamla skolans sida hade man alltid påpekat oklarheten i denna ståndpunkt, och under åren före 1820 börjar också Geijer, följd av Atterbom, att arbeta sig ur den. I reformationstalet 1817 och än tydligare i Thorild släpper Geijer av både på Schelling och dogmen för att i stället utveckla en på uppenbarelse och omedelbar erfarenhet grundad tolerant humanitetsreligion, koncentrerad kring den kristna kärleksläran. Tegnér genomgår samtidigt en liknande utveckling, ehuru utifrån andra förutsättningar, eftersom det hos Tegnér aldrig funnits någon anslutning till Schellings spekulatio. I Långfredagen 1805, hade han i rent förromantisk anda yttrat om försöningsläran:

— — — hjertat är din thron.

Hvem hör väl Dogmens röst, då han kan känslans höra?

Denna uppfattning bevarar Tegnér i det hela. Men kampen mot fosforisterna kommer att påverka honom därefter, att han blir allt fientligare mot spekulativ begreppskunskap. I akademitalet över Oxenstierna uttalar han sin anslutning till det »resignations-system», som representeras av en dikt sådan som Oskuldens Religion, där det oändliga fattas icke med tanken utan med »det rikare hjertat»; »ty begreppet är armt, men kärleken är himmelens fadder-gåva till jorden och ovansklig som sitt ursprung» (III, s. 224). Detta är nu riktat mot de svenska schellingianerna med deras pretention att bevisa religionens sanningar. Mot dogmen gör han ett angrepp i ett brev till C. P. Hagberg 26 nov. 1820, alltså skrivet samma höst, som Nattvardsbarnen kommit till, och med all säkerhet, innan Tegnér läst Geijers Thorild. Med anledning av Reuterdahls bebådade Dogmata Pauli förklarar Tegnér:

Det skulle fägna mig om tvenne så fiendtliga Potentater som Dogmatiken och Bibeln på något sätt kunde förlikas. Ännu mer skulle det fägna mig om något sammanhang kunde utletas ur ett sådant chaos som Pauli Epistlar. Jag har åtminstone aldrig kunnat finna det, utan beskedligt hållit mig till Evangelisterna, där Evangelium finnes enkelt, klart, verkligen christligt (III, 437 f).

När Tegnér i Nattvardsbarnen liknar den gamle prästen vid Johannes på Patmos, är detta karakteristiskt för hela den religiösa riktning, som vi sett både Geijer och Tegnér röra sig emot. Den »johanneiska» kristendomen var ett arv till romantiken från Lessing, Herder och olika mystiska riktningar. Omkring 1820 är den särskilt märkbar, något som väl bl. a. hör samman med behovet av frid och försoning efter den föregående tidens skarpa brytningar. Poetisk kalender för 1821 innehåller två legender om Johannes, Sondéns Den Hel. Johannes' död och Atterboms Johannismasken. Manhemsförbundets religion är johanneisk, och i detta förenas både Almqvist och Dahlgren.¹ Tre vitt förgrenade andliga rörelser i samtiden, bibelsällskapsrörelsen, frimureriet, skaraswedenborgianismen, stå också bakom denna tendens till en dogmatiskt fri, human hjärte-religion.

Vi ha härmed hunnit fram till Geijers Thorild och Tegnér's Nattvardsbarnen. De äro, som vi sett, betingade av liknande förutsättningar och böra redan på den grund komma att uppvisa likheter. Det skall nu bli vår uppgift att undersöka de båda verkens förhållande till varandra.

Prästens tal i Nattvardsbarnen börjar med en framställning av trosbekännelsen, där läran om treenigheten ryckes in.

Alltså, tron I på Gud, på Fadren, som skapade världen
Sonen som frälsade den och på Anden som en av dem båda?

Geijers skrift opponerade ju mot den ortodoxa treenighetsläran som en »olycklig metafysisk spetsfundighet». Guds trefaldighet hör till uppenbarelsen i tiden ej till väsendet. »På tre sätt har sålunda Gud sig uppenbarat, såsom Fader i naturen, såsom Son i menskligheten, såsom Ande i ordet och dess verkningar. Af hvilka uppenbarelsen den medlersta är liksom medelpunkten, i hvilken Guds enhet och personlighet blifvit förklarad.»² Det är tydligt, att Tegnér

¹ HEDIN, a. a. s. 233 f., 238 ff.

² *Thorild*. Tillika en filosofisk och ophilosophisk bekännelse, Sthm 1820, s. 81.

penbart varit Samuel Ödmanns Om Försoningsläran.¹ Denna mycket lästa skrift vill i det hela upprätthålla den traditionella försoningsläran men med uteslutande av läran om Guds vrede. De eviga lagar, som Guds rättfärdighet föreskrivit, måste framgå ur kärlek. Det enda behov, som Gud kan tänkas ha velat tillfredsställa med skapelsen, är kärlekens (2 uppl., s. 7). Syndafallet åstadkom ingen förändring hos Gud, men väl hos människan. Domen i samvetet förde med sig fiendskap mot Gud. Återlösningen blev Guds medel att återföra människan till sig.

Allt som afskräckte det onda samvetet från Gud, försvann vid åsynen af en Gud, som, i Jesu Christo, synder förlåter och brister helar. — — — Och hvad högre kunde skulle kärleken giva, än detta lif uppoffradt af honom, som, obefläckad i sin menniskonatur, iklädd Gudomens allt, enligt vishetens outgrundeliga råd och kärlekens oomfatteliga gränslöshet, oskyldig lider af rättvisan, på det rättvisan icke må bortskymma kärleken från ångrens och trons ögonkast? (s. 19 f.).

Försoningen har »nedbrutit den skiljemur, synden uprest mellan himmel och jord» (s. 27). Ödmann kommer in på ämnet, och alltid med anläggande av samma synpunkter, också i andra uppsatser i samma samling. I ett utkast till en pingstpredikan sätter han försoningsläran i centrum, vilket i och för sig inbjuder till jämförelse med Nattvardsbarnen. Här framhålls, att evangelium också innefattar *straffpredikan*, men en straffpredikan som är *kärlekens röst* (2 uppl., 2 saml. 2 h., s. 206). I en uppsats om Johannes döparens utrop: »Si Guds Lamm som borttager världens synd», förklaras, att uttrycket »borttaga världens synd» blott kan åsyfta »att åtaga sig, bära och därmed undanrödja bördan från andras skuldor» (3 saml. nr 1, s. 40). Härmed överensstämmer nära Tegnér's framställning av *satisfactio vicaria* (ovan v. 197 a, b). Troligen har Tegnér känt dessa Ödmanns skrifter, långt innan han skrev Nattvardsbarnen, och kan också även i fråga om försoningen varit påverkad av dem tidigare, fast han förmodligen nu sökt sätta sig närmre in i saken. Olikheten mellan framställningen i Nattvardsbarnen och de tidigare predikningarna är, som nämnts, ringa. — Till den allmänna karaktären är naturligtvis Tegnér's poetiska fram-

¹ *Strödda Försök* III, 1 uppl. 1811, 2 uppl. 1817. 2 uppl. har funnits i Tegnér's bibliotek.

ställning mycket olika Ödmanns omsorgsfullt resonerande. Men överensstämmelsen i åskådning är dock, som vi sett, genomgående.

Däremot existerar ej en sådan överensstämmelse mellan Geijers Thorild och Nattvardsbarnen. Geijer hävdar i anslutning till sin förut citerade lära om treenigheten, att Gud själv som medlare och försonare »har i tiden antagit vår och uppenbarat sin egen mensklighet, samt derigenom återställt gemenskapen emellan det Gudomliga och den fallna menskligheten» (s. 66). I den beryktade noten uttalade han sig sedan i anslutning till sin polemik mot treenhetsläran mot

den crassa ideen om försoningsläran, att den andra personen i Gudomen skulle, med att offra sig sjelf, försona och tillfyllestgöra den första personens straffande rättfärdighet. — Gud förskjuter ingen; men väl är genom gudomlig lag och ordning synden alltid sitt eget straff; så att då menniskan känner Gud endast såsom straffande hämnare, känner hon egentligen ej *honom*, »utan den i henne sjelf genom synden förbittrade Gudomliga principen. Sjelfva den Allsmäktiges straffande rättfärdighet är ingen annan än hans förbarmande kärlek, som utesluter ingen, utom den, som utesluter sig sjelf, och då lemnas att bli (en gång säkert) sin egen straffare och hämnare (s. 111 f. n.).

Någon likhet mellan Tegnér's förut citerade framställning och denna — utöver den som måste betingas av det gemensamma ämnet — finner man blott i början av den sist anförda meningen. Guds straffande rättfärdighet är ingen annan än hans förbarmande kärlek. Denna förklaras tillfyllest av gemensamma källor, och närmast kan man då peka på Ödmanns verk. Geijer skiljer sig längre från dogmen än både Ödmann och Tegnér, då han ej blott förnekar Guds vrede utan även den tillfyllestgörande försoningen. I detta överensstämde han bl. a. med swedenborgianismen, som han lärt känna närmast i skaraswedenborgianismens modifierade form genom sin vän Gustaf Knös. Även Ödmann har varit väl förtrogen med denna riktning — han hade ju känt domprosten Knös¹ — och det är ej uteslutet, att den har påverkat hans framställning av försoningsläran, även om han energiskt värjer sig mot en sådan misstanke.² I varje fall utgör ju Geijers ståndpunkt en naturlig konsekvens av Ödmanns.

¹ H. WIJCKMARK, *Samuel Ödmann*, Upps. 1923, s. 161 ff.

² *Strödda försök* III, 2 uppl., s. 34.

Även om Tegnér's ursprungliga framställning av försoningen är oberoende av Geijers, så har han dock till sist mottagit ett intryck därifrån. De båda halvraderna »lastade tungt på hans skullra — världens oändliga skuld» ha strukits. Detta har dock ej skett i manuskriptet, som kommentaren till Saml. Skrifter uppger, utan ändringen måste ha införts antingen i någon renskrift före tryckningen eller i korrekturet. Som den föregående utredningen visar, gör denna ändring intet större våld på framställningen. Men en lucka i tankegången uppstår dock, vilket man lätt övertygar sig om vid läsningen. »Fullbordat är offret» i följande rad faller nu ut ur sammanhanget. Alb. Nilsson utgår i sin framställning från den slutliga texten och har blott i en not påpekat ändringen samt förklarat, att de överstrukna orden visa, »huru intimt Tegnér levat sig in i den ortodoxa åskådningen» (s. 396). Denna förklaring är naturligtvis ohållbar, om man ej kan bindande visa, att framställningen i det hela återgår på Geijer, i vilket fall ju även de strukna orden från början måst bryta sig ut ur sammanhanget. Intetdera är som vi sett fallet.¹

Ännu en ändring i det förut citerade partiet av Nattvardsbarnen har troligen företagits med ledning av Thorild. I versen »ordet *fordom ej känt*, till skapelsens gåta: försoning» har införts ändringen: »blott anadt förut». Även denna ändring har skett först i renskrift eller korrektur, ej i det bevarade manuskriptet som Saml. Skrifter också här uppger. I Geijers första, i själva texten i Thorild införda, framställning av försoningen nämner han »denna förlossning, som var fädernas förväntan och hopp, och hvars aning i dunkla, allt för ofta vanställda bilder genomgår alla de äldsta religioner» (s. 66). Ändringen är eftertänkansvärd. Den ursprungliga lydelsen tycks visa, att Tegnér, då han skrev detta, ej alls haft tanken på en försoning i asaläran aktuell för sig. Den av Henry Olsson framställda hypotesen, att Nattvardsbarnen kommit till som en slags förberedelse till försoningen blir härigenom starkt ifrågasatt.² Schellings tanke på en försoningslära i de förkristna religionerna hade Tegnér lärt känna redan omkring 1808, men mig vederligt framställer han den aldrig förrän i brevet om Thorild till Geijer 21 jan. 1821. Detta problem kräver emellertid en särskild undersökning, som jag här ej kan gå in på.

¹ Geijer förklarade senare i svaret till Hammarsköld uttryckligen, att han ej betraktade försoningen som offer. *Sv. Litteraturtidn.* 1821, bihang nr. 9, 10, s. 75.

² *Tegnér's episka och dramatiska planer under Frithiofsdren, Samlaren* 1916, s. 86.

Alb. Nilsson har antagit, att uttrycket i den nyss citerade versen »ordet — — — till skapelsens gåta: försoning» skulle vara föränlett av Geijers yttrande, att »det Gudomliga Ordet först löser existensens gåta» (s. 66). *Ordet* betyder här Kristus och har alltså en annan innebörd än hos Tegnér. Ett uttryck som detta är ofantligt vanligt just vid denna tid. Alb. Nilsson påpekar också själv i en not ett liknande yttrande av Tegnér i akademitalet över Oxenstierna 1819. En ännu närmare parallell finner man i Jubelfestalet 1817, där Tegnér förklarar, att människan är »sig sjelf en gåta, hvartill hon förlorat ordet redan i födslen» (S. Skr. III, s. 147). På denna överensstämmelse torde ingen bevisning kunna byggas och knappast heller på en omedelbart följande, som ej tidigare påpekats. Efter det förut citerade partiet fortsätter Tegnér i anslutning till sin grundläggande tankegång, att försoningen är ett kärlekens verk:

Derför, du människobarn, du älske förbarmande Fadren,
vilj hvad den helige vill, och af kärlek men icke af fruktan:
fruktan är slafvarnas dygd, men det fria hjertat är villigt,
var fullkommen för Gud, fullkommen är kärleken ensam.

I tankegången ansluter sig detta till slutet av Ödmanns Om Försoningsläran, där han talar om helgelsen, den förändring, som måste försiggå i varje människas hjärta, då hon återgår till Gud och blir »helighetens och rättvisans lagar undergifven». Hjertat är livat av kärleken. »Guds kärlek tänder kärleken i Menniskors bröst. Denna kärlek inlåter icke räddhogans intryck» (33 f.). Geijer har emellertid också en passus, där som hos Tegnér fruktan och kärleken ställas emot varandra. För den fallna människan är fruktan dygdens princip, och denna dygd utvecklas »genom det ömsesidiga beroende som samhället allt fastare tillknyter mellan människor». (Jfr Tegnér's ord: »slafvarnas dygd».) Kärleken åter är »dygdens gudomliga princip» (s. 77). Överensstämmelsen är som synes mycket allmän och sträcker sig ej till det grundläggande tankesammanhanget. I den näst sista av de citerade raderna har Tegnér — alltså i renskrift eller korrektur — ändrat »fria» till »älskande». Denna ändring kan möjligen tänkas vara gjord under intryck av Geijer, men den kan också vara förestavad av metriska krav eller av behovet att få större konsekvens i tankegången.

Det följande partiet i Nattvardsbarnen, v. 208—222, utvecklar, hur människan bör av den Gud, som förlät, lära sig att förlåta sina

bröder, alltså den tanke, som Tegnér först inlagt i försoningsläran. Till detta finnes ingen direkt motsvarighet hos Geijer. Anslutande sig till denna framställning av kärlekens frukter följer ett sedermera ändrat parti, vilket i sitt första skick lyder:

- Hvilken som älskar han tror, ty Tro är kärlekens visshet.
 Tron är det öga, som ser hvad det älskande hjertat har anat
 tyder dess himmelska dröm och griper dess bilder i flykten.
- v. 236 Tro är lefnadens sol, och dess anlete skiner som Moses
 ty hon skådade Gud: den välbefästade himlen
 drar hon med kedjor hit ner och det nya Jerusalem sjunker
 präktigt med portarna tolf i gyllene skyar till jorden.
 Hänryckt vandrar hon der och betraktar de höga gestalter,
 räds ej det vingade folk, hon är hemmastadd bland dem alla.
- v. 243—244 Därföre älsken och tron: då följer och gerningen sjelfmant
 likasom ljuset med sol, ty den christliga gerning är endast
- v. 245 lefvande kärlek och tro, som blomman är lefvande våren.

Kärleken sättes här som det centrala, tron framgår ur den och gärningen ur dem båda. Denna syn på förhållandet mellan kärlek och tro är, som jag i ett annat sammanhang visat, typiskt för olika mystiskt påverkade religiösa riktningar.¹ Hos oss återfinnes trefalden kärlek, tro, god gärning särskilt hos swedenborgarna. Tegnér kan ha stött på denna åskådning på olika håll. I sin umgängeskrets hade han en skarawedenborgare, teol. docenten sedermera domprosten A. J. Hellstenius.² Det är troligt, att Tegnér med sin vid denna tid starkt utpräglade skepsis mot all intellektualism skulle begärligt gripa efter ett uppslag i denna riktning, var han än träffade på det. Hans nyssnämnda erkännande av Oxenstiernas »resignationssystem» vittnar härom.³ Nu företer Geijers Thorild, som bekant, en liknande utveckling. Geijer avlägsnar sig från spekulationen. Det kunskapsorgan, han nu uppställer, är snarast enheten av känsla och begrepp. »Begrepp och känsla äro olika, ja: motsatta verksamheter, dock för hvarannan outhärliga. Känslan är begreppets näring; begreppet känslans förklaring, ljusning» (s. 8). Det sistnämnda erbjuder ju någon likhet med Tegnérs syn på kärleken och tron. Men detta finner sin naturligaste förklaring däri, att

¹ HEDIN, a. a. s. 66 ff.

² Om denne, se KAHL, *Tegnér och hans samtida i Lund*, Lund 1868, s. 181 ff.

³ Denna uppfattning av förhållandet mellan kärlek, tro och gärning blir aldrig någon genomförd eller förblivande åskådning hos Tegnér. Klart markerad har jag blott funnit den på detta enda ställe, och den skulle ej heller här få stå orörd, som det följande visar.

bådas åskådning växer ur samma rot. Utvecklingen av tanken är alltför olika för att man skulle kunna förutsätta en påverkan. Geijers åskådning blir en verklig kunskapsteori, Tegnér's avser blott den religiösa kunskapen eller rättare det skådande, som hos honom intar den religiösa kunskapens plats. Tegnér har ju också senare i svarsbrevet till Geijer opponerat mot dennes kunskapsteori, som synes honom tillmäta begreppet för stor betydelse. När Geijer sedan kommer in på kristendomen — och det är närmast här hans framställning blir jämförlig med Tegnér's — sätter han kärleken som trons frukt, alltså en omvänd ordning mot hos Tegnér, för att dock sedan förklara, att kärleken är både det första och det sista och i själva verket liktydig med den i goda gärningar verkande tron (s. 83 ff.). Geijer söker på detta sätt förena den ortodoxa riktningen, som utgår från tron, och den mystiska, som utgår från kärleken.

Det nu citerade partiet i Nattvardsbarnen har emellertid strukits i manuskriptet. I stället följer — ej i marginalen utan som fortsättning av texten — verserna 223—225.

Kärlek hos Gud är de skapades väl, men kärlek hos menskor
är en oändlig suck, han längtar och tål och fördrager
lider, men glädes ändå, och med tårar i ögonen ler han.
Hopp, så heter hans jordiska lön. Det vänliga hoppet
pekar åt himlen alltjemnt och förskönar jorden och trofast¹
hugger sitt ankares tand i grafvens djup, och derunder
diktar en skönare verd, ett dunkelt, men älskeligt skuggspel.
Släkten, bättre än vi, sig stödt vid dess vacklande löften
hade ej annat än hopp. Så prisom vår Fader i höjden,
hvilken har gifvit oss mer, ty för oss är hoppet förklaradt,
famlar ej längre i natt, det är tro, det är lefvande visshet.
Tron är det klarnande hopp, hon är ljus, hon är kärlekens öga,
tyder den längtandes dröm och hugger dess syner i marmor.

Tankegången i detta parti avviker, som synes, från den i det närmast föregående överstrukna stycket. Där sammanställas kärlek, tro och gärning, här kärlek, hopp, tro. Hoppet betecknas som »kärlekens jordiska tröst», tron som det klarnande hoppet. Förut hade tron sammanställts med kärleken och gjorts till det öga, som ser, vad kärleken anat. Även denna synpunkt tas in i den näst sista av de citerade raderna:

Tron är det klarnande hopp, hon är ljus, hon är kärlekens öga.

¹ Så manuskriptet. Versraden är sedan ändrad i trycket (v. 227).

Tegnér har efter detta skrivit om senare delen av det just strukna partiet från versen: »Tro är lefnadens sol . . .». Framställningen kommer således alltjämt att föras fram till »gerningen», till vilken sedan också fortsättningen ansluter sig. På detta sätt blir emellertid tankegången i den slutliga texten något inkonsekvent. I verserna 223—235 bygger den på kärlek, hopp, tro, i verserna 236—245 på kärlek, tro, gärning. Det hela hänger dock nödortfigt i hop, genom att hoppet så nära förts ihop med kärleken. Läser man däremot den ursprungliga texten (de tre strukna raderna + verserna 236—245) och därifrån med överhoppande av det nyskrivna (S. Skr. rad. 223—235) övergår till rad 246:

Gerningen följer oss alla till Gud, der står hon och vittnar

så blir sammanhanget det bästa tänkbara.

En sådan ändring tarvar en förklaring. Vi få alltså se efter, om de senare skrivna raderna (223—235) kunna ge något besked. Början bygger på gamla tagnérska föreställningselement. Tegnér överför kärleken i tålmodet och sammanställer detta med hoppet på ett sätt, som erinrar om ungdomsdikten Tålmodet och Hoppet, senare omarbetad till Herthas barn. Bilden av hoppet, som pekar mot himlen, har övergått från den äldre dikten till Nattvardsbarnen. Tegnér fortsätter härefter med en annan bild; hoppet hugger trofast »sitt ankares tand i grafvens djup». På liknande sätt säges om tvivlet i ett brev till Martina Schwerin 2 sept. 1820, att det är »människans nödankare, som om det går djupt nog, slår sin tand i botten på en afgrund» (S. Skr. III, s. 426 f.). Sedan följer en framställning av hoppet som stödet för äldre släkten, vilka ej hade annat att hålla sig till, under det att det för oss (alltså i kristendomen) övergått till tro. Till detta finnes nu en parallell hos Geijer. Han låter Guds trefaldiga uppenbarelse motsvaras av trefalden hopp, tro och kärlek. Hoppet tillhör det gamla förbundet, grundat på löftet om Frälsaren, tron är hoppets fullbordan i kristendomen, kärleken är trons frukt. Framställningen är här mycket överskådlig, markerad med siffror och kursiveringar (s. 83 ff.). Partiet hör otvivelaktigt till det, som vid en hastig genombläddring först faller i ögonen. Här skulle man nu kunna tänka sig, att Tegnér fått uppslaget till sin ändring. Han har velat sätta in hopp och tro på samma plats, som de hade hos Geijer. Detta

blir då första gången, som vi i själva den fortlöpande texten träffat på ett ställe, som med någon sannolikhet kan återföras på Geijer. Men en säker reminiscens är det knappast. Och omkastningen i tankegången kan alltid finna en förklaring blott i Tegnér's önskan att få in trefalden tro, hopp och kärlek i sin framställning.

Fortsättningen hänger, som nämnts, på det närmaste ihop med den ursprungliga tankegången och framställer gärningen, som vittnar efter döden. Efter detta följer, alltjämt i ett klart och obrutet tankesammanhang, partiet om döden som pånyttfödelse och befrielse. Övergången sker genom bilden av döden som kärlekens bror. Samma tanke hade kort förut framställts av Grafström i dikten Platos dröm i Stockholmsposten 28 nov. 1820. Albert Nilsson har påpekat, att denna myt icke tidigare existerat. Grafström bildar den utifrån Lessings uppsats *Wie die Alten den Tod gebildet*, där Lessing hävdar, att en omdebatterad antik bild ej, som det påståtts, föreställde kärleken utan i stället döden, och samtidigt åter upptar sin gamla tanke, att döden och sömnen av de gamle framställts som tvillingbröder. Albert Nilsson har nu antagit, att Tegnér här måste vara beroende av Grafström, vilket då skulle ge ännu ett stöd för dateringen av *Nattvardsbarnen* till december. »Det är alldeles otänkbart, att tvänne *svenska* skalders oberoende av varandra och nära nog *samtidigt* skulle med uppslaget hämtat ur Lessings avhandling skapa samma myt.» Detta kan jag inte finna. Där samma förutsättningar äro givna, har man också rätt att vänta sig en liknande utveckling och allrahelst samtidigt. Det finnes ju många exempel på att en vetenskaplig upptäckt göres samtidigt på två håll oberoende av varandra. Lessings uppsats var ofantligt känd, och att utveckla dess tankar så, som Grafström och Tegnér göra, låg snubblande nära. Och slutligen är att märka, att Tegnér's myt från början ej varit exakt densamma som Grafström's. Manuskriptet har ursprungligen:

Döden är kärlekens bror, dess *äldre* (kursiv. här) dess ädlare broder
mera allvarlig att se: — — —

Detta har i handskriften ändrats till:

Döden är kärlekens bror, är dess tvillingbroder allenast
mera allvarlig att se: — — —

Det naturliga antagandet är väl, att Tegnér skapat sin myt oberoende av Grafström. Den växte ju för honom fram ur hela sammanhanget. Kärleken är det centrala i försoningen, den ligger till grund för tro och gärningar, döden är fullbordad, den slutliga förklaringen och frälsningen. I den ursprungliga texten har Tegnér också velat sätta kärleken i samband med tron. Efter det nyss citerade har han haft en sedan struken rad:

— — — men tron har dock lekt med hans lia.
Stilla han nalkas vår säng. — — —

Ändringen, varigenom döden och kärleken gjorts till tvillingbröder, tycks ju däremot vara införd efter Grafströms dikt.

Grundtanken i nu ifrågavarande parti av Nattwardsbarnen, (v. 250—277) är, som nyss omtalats, att döden innebär befrielse och förbarmande. Detta är ju en för Tegnér särskilt karakteristisk åskådning, vars tidigare framträdande berörts i det föregående. Här möter den oss i en på grund av verkets allmänna karaktär ganska avdämpad framställning, där man saknar den starka dramatiska spänningen i Sång till solen eller senare i Försoningen i Frithiofs saga. Så som tanken gestaltades i Nattwardsbarnen, får den en ganska allmänt kristlig karaktär. I Geijers Thorild möter man ingen motsvarighet till den.

Härefter följer så partiet om nattvardsgången, innehållande en fortsättning av prästens tal. Här fullföljes framställningen av försoningen ytterligare. Sålunda införes nu läran om fallet, vilket Tegnér också dröjt vid i de båda julpredikningarna om försoningen. Här ses det emellertid ur en ny synpunkt: »i tanken är fall, i hjärtat försoning». Tegnér ger här åter uttryck för den ovilja mot begreppet, som vi sett behärska honom just vid denna tid. Att han i detta fall ej känt sin ståndpunkt som överensstämmande med Geijers, är förut nämnt.

Försoningen framställs nu som en subjektiv process. Kristi betydelse blir, att han väcker den försoning, som slumrar i hjärtat, fånglad av det onda, och sedan som ande lever kvar i denna. Tegnér kommer härmed att tangera den vanliga föreställningen om den inre Kristus, vilken han tidigare berört i Försonligheten. Försoningen i denna mening blir en historisk process, »den varar som tiden». Tegnér står ju här alltjämt på grundvalen av kristen åskåd-

ning och tecknar, kan man säga, den av anden verkade helgelsen i mänskohjärtat, men hans framställning har samtidigt en färgning, som erinrar om Schellings avfalls- och försoningslära i *Philosophie und Religion*, vilken han, som nämnts, tidigare visat intryck av. Det närmast motsvarande stället i Thorild är framställningen av den gudomliga försoningen och den *fortfarande* uppenbarelsen, som i det mänskliga samhället skapar en kärlekens anda (s. 78). Detta blir emellertid, som vi se, i grunden något annat.

Undersökningen är härmed slutförd. Den synes ge det säkra resultatet, att Tegnér's dikt som helhet tagen är oberoende av Geijers Thorild. Flertalet likheter äro av helt allmän karaktär och förklaras tillfyllest genom likheten i ämne och de gemensamma förutsättningarna. Emellertid har dock ett inflytande från Thorild kommit till. Med säkerhet kan man dock hävda detta endast för den omedelbart före tryckningen verkställda strykningen av raden om *satisfactio vicaria*. I ett par andra fall kan man ha anledning att förmoda en påverkan. Jag avser då ändringen av v. 202 och införandet av v. 223—235. Man föres sålunda till antagandet, att Tegnér haft sitt verk helt färdigt eller ganska långt utarbetat, innan han tagit kännedom om Thorild. Det enda, som man alltså för närvarande med säkerhet kan veta om Nattvardsbarnens datering är, att det nu bevarade manuskriptet härrör från sista hälften av 1820.

Ett bestående resultat av Albert Nilssons hypotes om Nattvardsbarnens beroende av Thorild blir emellertid upptäckten, att Tegnér på Geijers auktoritet uppgivit sin tidigare anslutning till *satisfactio vicarialäran*. Den strukna raden i Nattvardsbarnen pekar här framåt. I svarsbrevet till Geijer 21 jan. 1821 har Tegnér sin nya position klar. Nu betecknar han läran om tillfyllestgörelsen som »en slagtareidé, hädisk mot Gud och förnuft». Hans brytning med dogmen är nu radikalare än Geijers. Han kan blott fatta försoningen som »ett fortgående factum i människohjärtat». I Kristi försoningsdöd inlägger han blott symbolisk betydelse. Detta är den åskådning, som sedan framträder i Försoningen i Frithiofs saga, vilken alltså i framställningen av försoningsläran ej helt överensstämmer med Nattvardsbarnen.

II.

ROMANSÄMNENA.

Efter fullbordandet av romanserna 20—24 i Frithiofs saga uppges Tegnér själv i brev till Martina v. Schwerin den 4 okt. 1821, att han lagt arbetet på sagan åt sidan och sysselsätter sig med annat. Den närmast följande uppgiften har som bekant varit Axel. I ett brev till Brinkman den 17 febr. 1822 förklarar Tegnér, att han på grund av allmänhetens högt spända förhoppningar »endast med ett slags skygghet» kan sysselsätta sig med Frithiof och därför gärna »ritar ut» »i allehanda Digressioner», av vilka Axel varit en. Fortsättningen av brevet visar, att Tegnér vid denna tid också haft uppe planer på att utge en samling av sina skrifter men låtit tanken fara, sedan Stockholms bokhandlare bjudit honom för lågt honorar (S. Skr. IV, s. 181). Denna plan beröres också i brev till Hagberg den 11 april 1822: »Visserligen skulle jag kunna ge ut ett Band eller två af mindre Dikter, men jag vill vänta dermed tills jag får se hur det går med Frithiof». Troligen är det under dessa förhållanden, som Tegnér under rubriken *Romanser* sammanfört en del ämnen, dels klassiska, dels nordiska med bifogade källhänvisningar och i vissa fall även källreferat. Denna förteckning har först uppmärksammats av Sylwan och av honom förslagsvis daterats till omkring 1818,¹ en datering, som sedan upptagits av Henry Olsson² och Albert Nilsson³ och av dem bestyrkts med nya skäl. Förteckningen är emellertid skriven på ett Klippans papper med samma vattenstämpel som Nattvardsbarnens papper men märkt 1821. Denna pappersort användes i Lundamanuskripten av Frithiofssångerna 20, 21 och 23, vilka tillkommit på sommaren eller hösten 1821 före det nyssnämnda brevet den 4 okt. till M. von Schwerin, vidare i Axel och Frithiofssångerna 1 och 2. Ett av de antecknade motiven, Finnboge den starke, har, ehuru helt i förbigående, utnyttjats i sång 1 i Frithiofs saga, ett annat, Hörd Grimkillsson, mer fullständigt i sång 3. Förteckningen måste därför dateras före dessa sånger, i varje fall före sång 3, vilken också är

¹ *Vikingabalken. Några anteckningar. (Minnesskrift, utg. av Filologiska samfundet i Göteborg, 1910).*

² *Tegnér's episka och dramatiska planer under Frithiofsåren. Samlaren 1916.*

³ A. a. s. 102 ff.

skriven på annat papper. Denna bör, som sedan skall visas, ha varit färdig på hösten 1822. Troligen är emellertid förteckningen, som det föregående visar, tidigare, från slutet av 1821 eller början av 1822.

Det kan vara lärorikt att undersöka de grunder, som tidigare anförts för dateringen till omkring 1818. Tegnér har på fyra ställen hänvisat till Müllers Sagabibliothek, B. I, aldrig till de båda följande banden. Detta ger ju emellertid med absolut visshet blott en terminus a quo, år 1817. För motivet Alexander vid Indus hänvisas bl. a. till Arrianos verk om Alexander, vilket Tegnér lånat från Lunds universitetsbibliotek 10 oktober 1818. Detta ger ju överhuvud ingen säker hållpunkt, men närmast väl också en terminus a quo. Albert Nilsson har funnit det otänkbart, att Tegnér skulle, som förteckningen visar, tänkt på en behandling av Viglunds saga vid en tid, då han haft Frithiofs saga i tankarna (a. a. s. 104). Viglunds saga är, som Nilsson påpekar, »i det parti, som Tegnér refererar, ingenting annat än en matt och sentimental efterbildning av Frithiofs-sagan». Miljöskildringen är emellertid helt olika, väsentligt bredare än Frithiofs sagans, och kan lätt på Tegnér ha gjort ett mycket genuint intryck. Har Tegnér, som Albert Nilsson antar, tänkt att behandla Viglunds saga i en följd av romanser, bör den därför ha kunnat erbjuda ett i mycket annat stoff än Frithiofs saga. Har han åter avsett blott en romans, har ju likheten betydtt än mindre. Det är tydligt, att Tegnér känt sig dragen just till kärleksmotiven. Förteckningen upptar ju också Gunnlaugs saga. Sin starkaste motivering har kanske den tidigare dateringen fått ur det faktum, att förteckningen upptar Jätten Finn med källhänvisning. Denna dikt nämnes första gången i Tegnér's brev till Adlerbeth den 24 aug. 1822: »Om jätten Finn och St. Laurentz har jag för flere år sedan skrivit en Romans: men jag har förlagt den och har ännu ej kunnat återfinna Manuscriptet. Jag vill minnas att den var obetydlig och förlusten således ringa.» När Tegnér nu 1821 eller 1822 antecknar ämnet, sammanhänger detta troligen med att det äldre manuskriptet kommit bort. Det nu bevarade manuskriptet av Jätten Finn har ett på vattenstämpeln lätt igenkännligt papper, som användes under 1825 och troligen också i början av 1826.

Omdateringen av denna förteckning gäller ju endast några år och kommer ej att verka så särskilt revolutionerande. Men en del

konsekvenser får den ju. Man får sålunda en annan utgångspunkt för dateringen av Alexander vid Hydaspes, vilken i Saml. Skrifter placerats efter Carl XII. Någon fix ny datering kan jag, åtminstone för närvarande, ej ge, men jag vill dock lämna en del bidrag till en sådan och då samtidigt till analysen av dikten. Situationen är, som Albert Nilsson påpekat,¹ lånad ur den ena av de på anteckningsbladet uppgivna källorna, Arrianos bok om Alexander, vilken Tegnér, som nämnt, lånat från Universitetsbiblioteket 10 okt. 1818 och sedan åter 8 mars 1819. Här håller Alexander ett uppmanande tal till sina officerare, vilka representerade de knotande soldaterna, som vilja vända åter. Han talar om hur det för den duktige ej är något annat mål för ansträngningarna än själva ansträngningarna, för så vitt de föra till ärofulla gärningar, hur det är härligt att leva manligt och efterlämna ett odödligt rykte (V, 26). Till detta har ju Tegnér kunnat anknyta. Däremot har han ej följt Arrianos, när denne till sist låter Alexander locka även med byte och rikedom. Slutligen har Tegnér också kunnat få ett uppslag för slutstrofen ur Arrianos' berättelse om hur Alexander till sist ger vika ej för soldaternas knot men för ett offer, som ger ogynnsamt varsel, och så beslutar återtåg. Detta inträffar vid floden Hyfasis, som upprepade gånger nämnes, ej vid Hydaspes, som Alexander förut gått över. Den av Tegnér antecknade titeln är ju Alexander vid Indus. När man sedan finner Hydaspes både i titeln och i själva texten, tyder ju detta på att dikten kommit till vid en tid, då Tegnér ej haft Arrianos så noga i minnet. Plutarchus, den andra antecknade källan, som Tegnér från ungdomen varit förtrogen med och lättare bör ha haft till hands, nämner varken floden Hyfasis eller något tal av Alexander, utan blott att denne efter övergången av Hydaspes förmåddes att vända om. Hydaspes var också på annat sätt ett välkänt namn, så t. ex. förekommer det i Horatius Oden I, 22, v. 8 som beteckning för Östern. Från Plutarchus har Tegnér vidare hämtat uppgifterna, att Alexanders mor, Olympias, sagt honom, att han var av gudomlig börd, och att han förde med sig Homeros i ett skrin på sina fälttåg. Plutarchus har vidare lämnat drag till den allmänna karakteristiken av Alexander.² Albert Nilsson framhåller särskilt, att Tegnér's Alexander har sin bildningsentusiasm från Plutarchus. Denne är väl också alltid den

¹ *Ur diktens värld*, s. 61.

² ALBERT NILSSON, a. a. s. 65 f.

yttersta källan men dock ej den närmast liggande. Enligt Plutarchus är Alexanders syfte att förbinda Österns och Västerns kultur, enligt Tegnér att föra Hellas' ljus och bildning kring världen. Tegnér's framställning överensstämmer i detta liksom i hela karaktären närmast med Fichtes skildring av Alexander i Grundzüge des gegenwärtigen Zeitalters, slutet av tredje föreläsningen (orig.-uppl. s. 96 ff.). Fichte skildrar här mänsklighetens heroer, som lyft den upp till ett kulturliv. »Welches auch ihre Namen seyn mögen, Heroen waren es, grosse Strecken ihrem Zeitalter zuvor geeilt, Riesen unter den Umgebenden an körperlicher und geistiger Kraft...» De genomgrubblade nätterna, störtade sig från slagfält till slagfält, försakande njutningar och prisgivande sitt liv. »Und was suchten sie mit dieser Mühe, und wodurch wurden sie dafür entschädiget? Ein Begriff, ein blosser Begriff von einem durch sie hervorzubringenden Zustande, der aber schlechthin, ohne allen weitem Zweck ausser ihm realisirt werden sollte, war es, der sie begeisterte.» Som exempel på hjälten anföres sedan Alexander.

Was treibt den König, der auf angeerbtem Throne sicher ruhen, und des Markes des Landes geniessen könnte, — was treibt, um an ein bekanntes Beispiel, das von dem empfindelnden Zwerggeschlechte auch so oft gemisdeutet worden, meine Frage anzuknüpfen — was treibt den macedonischen Helden aus dem angeerbten, schon vom Vater wohlgesicherten, und reichlich versehenen Königreiche, in einen fremden Welttheil, den er unter ununterbrochnen Kämpfen durchzieht, und erobert. Wollte er dadurch satter werden und gesünder? Was heftet den Sieg an seine Fuss-solen, und schreckt vor ihm her die ihm an Menge ungeheuer überlegnen Feinde? Ist dies blosser Zufall? Nein, eine Idee ists, die den Zug beginnt, und die ihn beglückt. Weichliche Halbbarbaren hatten das damals geistreichst ausgebildete Volk unter der Sonne, wegen seiner kleinern Anzahl zu verachten, und den Gedanken seiner Unterjochung zu fassen gewagt; sie hatten in Asien wohnende verbrüderete Stämme wirklich unterjocht, und das gebildete und freie den Gesetsen, und den empörenden Strafen roher und sklavischer Völkerschaften unterworfen. Dieser Frevel musste nicht ungestraft verübt seyn; auch musste ungekehrt das gebildete herrschen, und das ungebildete dienen, wenn geschehen sollte, was Rechtens ist. Diese Idee lebte schon seit langem in den edlern griechischen Gemüthern, bis sie in Alexander zur lebendigen Flamme wurde, welche sein individuelles Leben bestimmte, und aufzehrte. Rechne man mir nun nicht vor die Tausende, die auf seinem Zuge fielen, erwähne man nicht seines eignen frühzeitig erfolgten Todes; was konnte

er denn nun, nach Realisirung der Idee, noch grösseres thun, als sterben?

Här återfinna vi alltså temat i det tal, som Tegnér låter Alexander hålla, hans förakt för den materiella vinningen, hans hängivenhet åt idén, åt sin uppgift som kulturspridare. De centrala orden:

Ära söker jag, blott ära,
och föröfrigt ingenting.

bygga som nämnt på Arrianos men bilda ock en direkt motsvarighet till Fichtes ovan citerade: »Ein Begriff, ein blosser Begriff von einem durch sie hervorzubringenden Zustande, der aber schlechthin, ohne allen weitem Zweck ausser ihm realisirt werden sollte, war es, der sie begeisterte». Att i ett sådant sammanhang tala om begrepp har emellertid varit helt stridande mot Tegnér's åskådning. Beteckningen idé för det eviga och allmänmänskliga värdet, som Fichte också oftast använder, är ju däremot vanlig hos Tegnér. Tegnér utbyter emellertid här »idén» mot »äran». Detta betingas redan av den poetiska stilens krav. Fichte ger också en vägledning i den riktningen. Han bemöter i fortsättningen av sin framställning invändningen, att det blott skulle vara äran som hänförelsen, och visar, att äretörsten i själva verket är ett med hängivenheten åt idén (s. 103 f.).

Det påvisade förhållandet mellan Alexander vid Hydaspes och Grundzüge belyser ytterligare det nära sambandet mellan Tegnér's och Fichtes moraliska idealism, vilket Böök så starkt hävdade i sitt stora arbete om Tegnér. Här skulle saken emellertid främst intressera oss ur dateringssynpunkt. När kan Tegnér tänkas ha mottagit denna impuls? Böök anser, att det ej kan fastställas, när Tegnér läst Fichtes Grundzüge, men att reformationstalet 1817 obestriddligen visar, att han då gjort det.¹ Det förefaller ju mycket troligt, att Tegnér bör ha läst eller läst om Fichtes arbete, då han stod i begrepp att göra sin egen stora uppgörelse med sin samtid. Att fastställa påverkan är emellertid i detta fall ej så lätt, bl. a. därför att man måste räkna också med ett indirekt inflytande från Fichtes verk, förmedlat främst genom Geijers stridsskrifter mot 1700-talet. Det råder ett mycket stort avstånd mellan Fichtes orubbliga

¹ Böök, *Esaias Tegnér* I, Sthlm 1917, s. 268.

fasthållande vid sin egen förnuftsvetenskap och Tegnér's i Jubelfesttalet framträdande åskådning med dess förbindelse av kriticism och antiintellektualism. Men å andra sidan finns det också en överensstämmelse mellan Fichtes och Tegnér's kamp på dubbel front mot å ena sidan upplysningsmaterialismen å den andra svärmeriet, representerat av Schelling. Man kan härvid finna vändningar, som starkt påminna om varandra. Fichte framhåller, att under det att upplysningen ej tror annat, än vad den begrep, så ha andra, som känt tomheten i detta, trots, »dass man das Falsche nur gerade umkehren müsse, um zum Wahren zu kommen», och sålunda satt visheten »in das Unbegreifliche und Unverständliche als solches» (s. 152). Man kan härmed jämföra Tegnér's: »Vid första påseendet skulle det tyckas, som vi endast utbytt den ena ytterligheten emot den andra; — — — Tillhörde det fordom hvarje upplyst man att tro på intet, så är det tvärt om nu hans skyldighet att tro på allt, i synnerhet på det vidunderliga och orimliga» (S. Skr. III, s. 151). — Den ett år senare Carl XII:s diktens

och dvergalåten tystnar
mot resen efter hand

synes också vara en reminiscens från Grundzüge. I början av det nyss citerade partiet om heroerna betecknas dessa som »*Riesen*» (s. 96). När Fichte sedan övergår till skildringen av Alexander, yttrar han, att han vill anknyta »an ein bekanntes Beispiel, das von dem empfindelnden *Zwerggeschlechte* auch so oft gemissdeutet worden» (s. 97). — Nu omnämnes som bekant Alexander i Jubelfesttalet i det bekanta utfallet mot 1700-talet, därför att det skattat en spinnhusinrättning eller en tröskmaskin som »i sig sjelf högre än Alexanders äfventyrliga tåg till Indien eller Carl XII:s onyttiga segrar». Henry Olsson har här visat upp en påverkan från Schellings *Über die Methode des akademischen Studiums*, femte föreläsningen, vilken dock ej nämner några speciella hjältar.¹ Här finnes då också anledning att förmoda ett inflytande från Fichtes ävenledes i en polemik mot 1700-talet införda skildring av hjälten och särskilt Alexander. Kanske stå vi här vid det första uppslaget till dikten.

Alexanders gudomliga börd betonas hos Tegnér på ett sätt som

¹ H. OLSSON, *C. J. L. Almquist*, Sthlm 1927, s. 175.

i ingen av hans källor. Hos Tegnér's Alexander finns ej blott som hos Fichtes ett idépatos — vilket emellertid även hos Fichte uppfattas som något gudomligt — utan därtill också något annat, en mystisk inspiration, som bär upp hans liv, och vars fulla innebörd först klarnar i döden. Genom detta är han »gudasonen». — Tegnér's hjältedyrkan har alltid haft en inspirationskälla i den antika heroskulten. Detta är märkbart redan i Hjelten, där Napoleons gestalt växer över i Herakles'. Bland Tegnér's hjältedikter synes mig Alexander vid Hydaspes stå närmast Floden från år 1816 eller 1817. Här finner man liksom i Alexanderdikten skildringen av en hjälte, som redan från barndomen är medveten om en bestämmelse, som stiger ned från bergen på slätten, följd av sin här, hastar från seger till seger, lägger under sig länder, men ständigt ilar vidare för att kasta sig i sin faders famn och dö.

Ett rytmiskt uppslag till Alexander vid Hydaspes har Tegnér, som Albert Nilsson visat, tydligen fått från Oehlenschlägers romans Om Vanerne i Nordens guder.¹ Denna dikt, som skildrar vanernas och asarnas tåg från Indien till Norden, tycks också ha påverkat skildringen i första strofen av Alexanderdikten. Tegnér lånade Oehlenschlägers verk från Lunds universitetsbibliotek i oktober 1819.

Det synes sålunda klart, att när Tegnér gjort anteckningen om Alexander vid Indus på listan med romansämnena, ha de väsentliga förutsättningarna för dikten redan varit givna. Emellertid visar ju anteckningen, att dikten då ej varit färdig. Också andra omständigheter, att scenen som förut nämnts, förlagts till Hydaspes ej som hos Arrianos till Hyfasis, samt att Tegnér allt ifrån slutet av 1819, då han tycks ha fått det formella uppslaget, varit mycket starkt upptagen av annat författarskap, gör det sannolikt, att Alexanderdikten ej tillkommit före anteckningen om den. Emellertid förefaller det ju troligt, att dikten skrivits eller — vilket synes mer sannolikt — påbörjats just vid denna tid, under slutet av 1821 eller början av 1822, och utgör en av de »digressioner» som Tegnér omtalar i det förut citerade brevet till Brinkman 17 febr. 1822. Efter fullbordandet av Frithiofs saga bör ämnet på nytt ha blivit aktuellt för Tegnér, i fall det ej redan slutbehandlats. Tegnér återkommer då till sin plan att ge ut en samling smärre dikter.

¹ ALB. NILSSON, a. a. s. 273.

Han meddelar Brinkman detta den 22 sept. 1825: »Myhrman har sagt dig att jag i vinter ville ge ut början till en samling af Smärre Dikter. Jag hade ämnat att dela hvarje Band i 3 Häften om 7 à 8 ark. På detta sätt såldes det lättare, och jag hade äfven tid på mig att skrifva färdigt en hop påbörjad eller påtänkt småkram», (V, s. 488). Att Tegnér vid denna tid haft romansämnen i tankarna visar även ett brev till Martina v. Schwerin den 5 jan. 1826, där Tegnér berör det bland dessa upptagna Biton och Cleobis-motivet, och omtalar, att han ofta tänkt göra ett poem därav. Grundtanken i Alexanderdikten beröres kort efteråt i ett brev till Brinkman den 15 jan. 1826. Gent emot denna hävdar Tegnér, att »hvad en Alexander — — — hvad en Cæsar gjort» fortlever och verkar längre än ett stort diktverk: »En hjelte är blott tillfälligtvis en slagtare: egenteligen och enligt sin natur är han en personifierad idé, en incarnation af Gudomen» (V, s. 537). Att Alexanderdikten ej kommit med i Smärre samlade dikter 1828 kan visa, att den då ej var färdig. Men det kan också tänkas, att Tegnér sparat den för ett följande band med romanser. Att han haft en sådan plan, framgår av det brev han skriver till Beskow, då han sänder dikten till publicering. Detta brev — av den 24 juli 1841 — ger oss också en del andra viktiga upplysningar.

Den förlorade Alexander vid Hydaspes jemte brefvet är ändteligen efter många irrfarter återfunnen. Man kunde skrifva en hel Odyssé om hans resor. Nam mores hominum multorum vidit & urbes. Nu bifogas han för Biet om du så vill. Egenteligen hade jag väl ämnat att utge äfven ett Band med Romanser, med det öfriga djefvulstyget; men af mera än 50 dylika som jag påtänkt äro blott få utförda och kunna ej bilda något Band.

Vilket är nu det brev, som åtföljt dikten och tillsammans med den gjort så många irrfärder? I breven från Sleswig från nyåret 1841 omtalas upprepade gånger ett brev till grevinnan Clara Bonde, innehållande »ett längre Poem», som av henne skulle meddelas Brinkman. Pastor Wallberg, som besökt Tegnér på nyåret 1841, hade fört det med sig hem, men Tegnér vill ha det sänt tillbaka till sig.¹ Hur det sedan gått med saken, framgår ej av breven. Kommentaren till Saml. Skrifter förmodar, dock helt som en gissning, att den medsända dikten skulle varit Kronbruden. Ett odaterat

¹ Brev till hustrun, Sleswig 17 och 24 febr. samt 13 mars 1841.

brev till Brinkman, som åtminstone varit avsett att åtfölja Kronbruden, möjliggör dock antagandet, att denna sänts till honom direkt (S. Skr. IX, s. 654). Det längre poemet, som sänts till grevinnan Bonde, kan därför också tänkas ha varit Alexander vid Hydaspes, som med sina 14 strofer möjligen kan göra skäl för denna beteckning. Men även om det vittberesta brevet skulle ha varit ett annat, är det ju dock troligt, att det varit avsänt från eller till Tegnér under vistelsen i Sleswig. Kanske har Alexanderdikten först där blivit fullbordad. Tegnér ger själv i det nyssnämnda brevet till Brinkman från Sleswig med Kronbruden en upplysning om sitt arbetssätt, som troligen också har sin tillämpning på Alexander vid Hydaspes:

Jag skickar härhos ett poem, Kronbruden, nyligen skrivit ehuru idén dertill är åtminstone 2 år gl. Men jag arbetar vanligtvis på det sätt, att när en idé faller mig in, jag uppgör en plan eller schem till Dikten. Stundom fulländar jag den med ens. Ibland låter jag den med mycket annat läggas i mitt hufvuds skräpkammare, tills jag tar fram den ur lådan, versifierar och dammar av den.

Handskrifterna av dikten, den ena egenhändig, den andra en avskrift med ändringar av Tegnér, äro som bekant båda från 1840-talet. Den förra är enligt uppgift till mig av docent Werin skriven på papper, som använts sommaren 1841.

Anteckningsbladets ämne Halfs kämpar har givit upphov till åtskillig diskussion. Sylwan har i sin förut citerade uppsats med stöd dels av denna anteckning, då daterad till 1818, dels av en metrisk jämförelse mellan första och sista avdelningen av Vikingabalken framfört tanken, att den första avdelningen av denna dikt, som i mycket bygger på Halfs saga, skulle vara identisk med den äldre dikten Halfs kämpar och sålunda det först skrivna av Frithiofs saga. Henry Olsson har sedan velat leda detta ytterligare i bevis genom en jämförelse mellan Axel och förra hälften av Vikingabalken, vilken skulle ådagalägga, att den senare var skriven före Axel och legat till grund för framställningen där av Karl XII:s drabanter. Likheterna äro emellertid synnerligen allmänna, och framställningen i Axel kan på alla punkter, även celibatslagen, som författaren särskilt uppehåller sig vid, återföras på traditionen om karolinerna. Men i varje fall kunna de aldrig bevisa mer, än att Tegnér läst sagan om Halfs kämpar, när han skrivit Axel, ej att det förelagat någon dikt med motiv hämtat därifrån. Ännu en annan saga

om ett vikingalag, nämligen Jomsvikingasagan, har Tegnér känt till förmodligen direkt och i varje fall indirekt genom Oehlenschlägers Palnatoke. Bestämmelsen i Vikingabalken, att kvinnor ej fingo tagas ombord, synes sålunda tagen från jomsvikingarna.¹ Uttrycket »kristnad vikingstam» om Karl XII:s drabanter kan också ses mot bakgrunden av denna saga.

Om Tegnér sålunda ej skrivit någon dikt om Halvs kämpar eller något parti av Vikingabalken före vintern 1821—22, så föreligger heller intet skäl att anta, att han sedan skulle ha gjort det, innan han på våren 1822 åter tagit i tu med Frithiofs saga. Enbart på den rytmiska differensen mellan första och andra avdelningen av Vikingabalken kan ett sådant antagande ej byggas. Sylwan har också från början framhållit, att denna olikhet alltid kan förklaras ur motsättningen i innehållet.

Förteckningen med romansämnena har tidigare uppfattats som ett vittnesbörd om att Tegnér vid tiden omkring 1818 började vända sin håg till berättande diktning. Detta faktum står naturligtvis alltså fast och bestyrkes av Carl XII:s dikten och Frithiofs saga. Romansämnena beteckna ej, som man trott, början av denna period men ge i alla fall sitt vittnesbörd om den nya tendensen. Flera av ämnena kunna ju också ange äldre planer. Med säkerhet gäller detta om Jätten Finn och troligen också om Alexander vid Hydaspes.

III.

FRITHIOFSSÅNGERNA. MANUSKRIFT 1825—1826.

Som bekant sände Tegnér sångerna 16—19 av Frithiofs saga till Adlerbeth den 9 mars 1820. Samtidigt sändes en del tidigare publicerade dikter samt Vintern. Den följande uppgiften i brevet: »Hosföljande Bidrag till Iduna voro, på renskrifningen när, redan för en månad sedan färdiga till afskickning», synes ju ge vid handen, att en del dikter voro nyskrivna, och detta kan då endast avse Vintern och Frithiofssångerna. Som bekant synes det existera ett samband mellan dessa dikter, av Böök karakteriserat så, att Vin-

¹ *Jomsvikingasagan*, utg. av L. HAMMARSKÖLD, Sthm 1815, s. 67 (Kap. 10), OEHLenschläGER, *Palnatoke*, akt. II.

tern är »ouvertyren till Frithiofs saga».¹ I ett tidigare brev 28 okt. 1819 hade Tegnér på tal om bidrag till Iduna meddelat Adlerbeth, att han varken haft »humeur eller läglighet att poëtisera i sommar» och ej heller skulle få tid för det, så länge terminen varade. Dessa bägge brevuppgifter synas sålunda visa, att de ifrågavarande dikterna kommit till under tiden från omkring julen 1819 till början av februari 1820. Denna datering har ju också varit den vanliga. Böök har emellertid ansett sig böra räkna också med möjligheten, att de skrivits föregående vinter.² Mot detta talar emellertid utom de anförda brevuttalandena även ett senare från april 1820, där Tegnér upplyser Lundblad, att Iduna kommer att innehålla »fragmenter af en poëtisk behandling af Frithiofs saga, hvarmed jag någon tid sysselsatt mig». Detta tycks ju ej ge vid handen, att arbetet skulle ligga längre tillbaka i tiden. — Blanck har givit ett ytterligare bidrag till denna dateringsfrågas lösning genom att påpeka, att det på nyåret 1820 rått ovanligt stark köld i Skåne.³ Man skulle härmed få en fast hållpunkt för dateringen av Vintern och härmed då också för Frithiofssångerna. Blanck vill förlägga Vintern till tiden omkring 10 januari, då kylan var som starkast. Det sista förefaller ej övertygande. Varför skall Tegnér just ha diktat, när det varit som allra kallast? Ej heller det första kan anses alldeles visst, så länge man ej också visat upp, att det ej rått friskt vinterväder någon gång föregående år. Halkan har ju kommit till under denna vinter, men den ger likvisst intet besked om snöförhållandena. Men även om frågan således ej kan betraktas som avgjord genom den nämnda väderleksuppgiften, så blir denna dock av stort värde, sedd i samband med övriga uppgifter, som hänvisa oss till tiden omkring nyåret 1820. Man torde alltså ha all anledning att tills vidare hålla på denna datering.

Det bör slutligen upplysas, att papperet i detta fall ej ger något ytterligare besked. Vintern och de fyra första Frithiofssångerna äro skrivna på samma papper som Carl XII, Sången, Halkan och Recension över Hammarskölds grekiska grammatik från hösten 1819. Närmaste säkert daterbara manuskript, Svar på Hr L. Hammarskölds Historisk critiska förklaring, som förelåg färdig i slutet av mars 1820, har annat papper.

¹ Böök, *Essais Tegnér*, s. 442.

² *Inledning till Frithiofs saga*. Sthm 1922.

³ *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning* 9 mars 1929.

Några uppgifter om fortsatt arbete på Frithiofs saga föreligga som bekant först på nyåret 1821. Tegnér meddelar då Geijer i brev 21 jan. att han visst ämnat fortsätta, vad han begynt, »men Sagan är som man säger i Wermland hårdleken, och jag fruktar att hon blir mig öfvermäktig». I brev till Adlerbeth den 11 febr. förklarar han, att han ej på länge sysslat med sagan. Den 7 april meddelar han Lundblad: »Frithiof har jag väl slutat, men ännu icke börjat», den 11 april Adlerbeth, att han till midsommar tänker lämna slutet av Frithiofs saga från Frithiofs frestelse räknat. Dessa sånger insändes dock först den 28 okt. 1821 men voro enligt brev till Martina v. Schwerin den 4 okt. redan då färdiga. Uttalandet till Lundblad den 7 april har därför av Henry Olsson tolkats så, att det närmast skulle avsett Försoningen, under det att en del övrigt återstått att göra i fråga om de ifrågakvarande sångerna.¹ En undersökning av papperet i Lundamanuskriptet ger ett visst stöd för ett sådant antagande. Kungavalet och Försoningen äro skrivna på ett Klippans papper med 1820 i vattenstämpeln, samma sort som använts i Nattvardsbarnen. Manuskripten till Kung Rings, Rings drapa och Kungavalet ha däremot 1821 i stämpeln. Emellertid äro dessa senare manuskript tydligen ej de första koncepten, och om dessas tillkomsttid veta vi sålunda alltjämt intet bestämt. Genom denna undersökning av papperet förfaller emellertid ett antagande, som Böök gjort om dateringen av Kung Rings död och Rings drapa. Den förra romansen har på två ställen i början stavningen »Fridthiof» utan ändring och sedan på det tredje den vanliga stavningen »Frithiof». Böök har därför daterat denna romans liksom den tydligen samtidigt skrivna Rings drapa till tiden, innan de första romanserna renskrivits för Iduna, alltså före mars 1820.² Detta kan som vi sett i varje fall ej gälla de nu bevarade manuskripten, som äro skrivna på papper från år 1821. Man kan då fråga sig, om inte den avvikande stavningen kan ha kommit in från ett äldre koncept, och om den inte ändå kan ge en ledning för datering av detta. Naturligtvis är detta möjligt. Men då vi nu sett, att Tegnér 1821 kan skriva »Fridthiof» utan att märka det, förefaller det dock omöjligt att bygga något på denna stavning. Den förekommer genomgående hos Björner. I det kapitel, som svarar mot Kung Rings död, och som Tegnér väl läst igenom, innan han

¹ *Saml.* 1916, s. 85.

² *Saml. Skrifter V*, s. 661.

skrev sin romans, finner man »Fridthiof» strax i början två gånger om. — Kungavalet, vilken liksom Försoningen har papper märkt 1820, tycks även av inre grunder vara att datera före de båda slutromanserna. Den tredje strofen från slutet lydde där ursprungligen:

Ett ord mig lyster tala till
de sköldemör.
Barn må de skrämna, jag står still
som mannen bör.

Detta stämmer föga med andan i de följande romanserna och särskilt ej med den roll nornorna spela i Frithiof på sin faders hög, där det är de, som visa på bilden av det nya templet. De båda sista av de citerade raderna ha också i marginalen ändrats till

De bygga under Tidens Träd
och ofvanför.

Denna ändring är uppenbart förestavad av innehållsskäl.

Sedan Tegnér fullbordat dessa fyra sista romanser, har han, som vi sett, gjort ett avbrott i arbetet på Frithiofs saga. Han har återtagit det på våren 1822, vilket meddelas i brev till Brinkman den 22 april, då också sång 1 medsändes, i brev till Martina v. Schweirin den 3 maj och i brev till Amalia v. Helwig den 15 maj.¹ Sylwan och Henry Olsson ha tidigare förmodat, att de färdigskrivna romanserna varit de första, och papperet bestyrker detta. Sångerna 1 och 2 ha årtalet 1821 i vattenstämpeln, 3 och 4 ha 1822. Det senare papperet använder Tegnér, som andra dikter visa, under hösten 1822 (vid Lundblads minnesfest den 22 nov. 1822, Skålar vid kronprinsens återkomst den 17 dec. 1822) och även våren 1823 (Till — — — Bjurbäck, maj 1823, Den tredje Januarii. Det uppslag av papperet, där årtalet står, saknas i dessa hskr. Tegnér använder emellertid ej detta papper med årtal efter 1822). Sångerna 1—4 ha varit vikta tillsammans. Efter var och en av dessa sånger har av en främmande hand — vilken har hittills ej uttrönts — tillagts beundrande strofer till författaren.² En av dessa jämnställer Tegnér och Franzén som Sveriges främsta skaldar och här har Franzén ingripit med ytterligare en strof, där han avsäger

¹ Om dessa brevuttalanden se vidare Böoks *Inledning till Frithiofs saga*, Sthm 1922 och Kommentaren till S. Skr. V.

² Se kommentar till *Saml. skrifter* V. Det allmänna intrycket av stilen kommer nära det av Brinkmans, men ett par bokstavstyper stämma ej helt.

sig denna ära. Franzéns brevväxling med Tegnér har intet att för-
mäla om att dessa sånger sänts till honom. Men Tegnér har träf-
fat honom jämte en del andra av sina vänner i Stockholm somma-
ren 1823. Han uppger, att han då mest umgicks med Brinkman
och Franzén.¹ Det troliga är väl, att hyllningsstroferna ha till-
kommit då.² Genom detta ges då en ytterligare bekräftelse på att
sångerna 1—4 varit färdiga sommaren 1823.

Den närmast följande uppgiften om arbetet på Frithiofs saga
finns i Tegnér's brev till Brinkman den 25 jan. 1824. På Brink-
mans farhågor, att frågorna i samband med biskopsvalet uppta hela
hans tid svarar han: »Sedan Nyåret har jag skrivit 3 nya Roman-
ser på Frithiof, af hvilka 2:ne äro temmeligen vidlyftiga. Af de
24 som skulle utgöra det hela återstå mig nu endast sju». Om an-
talet ej senare förändrats, skulle Tegnér då före nyåret 1824 ha
skrivit utom de redan publicerade sångerna 16—24 och de nyss
omnämnda 1—4 ytterligare en. Då vi sett, att Tegnér nu skrivit
i ordningsföljd, måste vi förmoda, att denna varit Kung Ring. De
tre, som skrivits på nyåret 1824, skulle alltså vara Frithiof spelar
schack, Frithiofs lycka och Afskedet. Detta stämmer ju också med
uppgiften, att två av dessa skulle vara mer vidlyftiga. Papperet
ger här inga bestämda besked. Sångerna 5—7, Kung Ring, Frithiof
spelar schack, och Frithiofs lycka, äro skrivna på ett papper, som
annars ej förekommer i Frithiofs saga och som är svårt att identi-
fiera, då det saknar vattenstämpel. Det tycks emellertid vara det-
samma, som Tegnér annorlunda tillskuret använder i brev i dec.
1823 och jan. och febr. 1824.³ Afskedet är sedan skrivet på ett
papper från Ryds bruk med tydlig vattenstämpel men utan årtal,
vilket också använts för alla de följande sångerna t. o. m. Vikinga-
balken. Samma papper förekommer för övrigt blott i Farmor och
mormor, tillägnet till Chr. Tegnér's avhandling, försvarad 30 okt.
1824. Från våren och sommaren 1824 föreligga emellertid inga
manuskript utom Till Danska allmänheten, 10 sept. 1824 på ett
omärkt halvark och Tal vid Kyrkoherdeinstallationen i Tolg på pap-

¹ *Saml. Skrifter* IV, s. 302.

² Tegnér har också besökt Franzén i juni 1824 efter biskopsinvigningen i Uppsala. Möjligt kunna sångerna ha visats då, men detta är ju mindre sannolikt.

³ Brev till Heurlin 26 dec. 1823, 2 och 29 jan., 13, 20, 27 febr. 1824. Manuskriften till de samtida dikterna, På graven i Hières från slutet av 1823 och Mathilda från jan. 1824, äro på ett liknande papper men med ett par bokstäver in-
stämplade. Talet på Oscarsdagen 1823 har papper i annat format.

per av annat format. När under 1824 papperet från Ryds bruk börjat att användas, kan alltså ej avgöras. Afskedet kan emellertid ha diktats i januari, även om det nu bevarade manuskriptet är senare. Om de återstående sångerna från Afskedet, vilka som nämnts också äro skrivna på detta papper från Ryds bruk, veta vi sålunda med bestämdhet, att de nu bevarade manuskripten tillhöra 1824 eller januari 1825. På samma papper har Tegnér också skrivit om den första sångens första hälft (stroferna 1—23), vilken alltså nu föreligger i en senare handskrift än den andra hälften, samt skrivit till det nydiktade partiet om Helges död i slutet av Försoningen.

* * *

Under åren 1825 och 1826 använder Tegnér ett papper, som i ena uppslaget har en stämpel med bikupa och bokstäverna I L, i den andra bokstäverna Ö(?) Ä. Detta papper finner man i följande säkert daterbara manuskript: Förord till Buttmans grekiska skolgrammatik, daterat den 24 sept. 1825, de äldsta manuskripten av Till Crusell och Till Sandberg (skrivna på båda sidorna av samma halvark) från hösten 1825,¹ Mjältsjukan från 1825 eller början av 1826. Samma papper återfinnes nu också i Helgonabacken eller Minnen från Lund, innefattande Jätten Finn, Gerda och plan till verket. Att Tegnér sysslat med detta verk under 1825 och 1826 framgår ju av olika brevuppgifter, och Böttiger uppger också, att det ifrågakommande manuskriptet varit utarbetat före avflyttningen från Lund.² De båda dikterna till fru Palm, Grannskapet och Euphrosyne (hskr. A), ha också detta papper. Dessa dikter ha i Saml. Skrifter ej kunnat exakt dateras. Manuskripten äro naturligtvis ej heller utan vidare utslagsgivande, då koncept tydligen föreläggat, men då vi annars veta, att förhållandet till fru Palm tillhört denna tid, finns ju all anledning att, så länge inga andra uppgifter föreligga, placera dikterna här.

Slutligen vill jag nämna, att uppsatsen Om det romantiska i den grekiska poesien, som daterats till Tegnér's sista Lundaår, är skriven på ett papper, som användes blott på våren och försommaren 1820, och troligen är att förlägga till denna tid. En påbörjad undersökning av detta dateringsproblem och en del därmed sammanhängande frågor måste jag emellertid uppskjuta till ett följande tillfälle.

¹ Se kommentaren till *Saml. Skrifter* V.

² Se *Saml. Skrifter* X, s. 667.